

Andlighet, modernitet och postmodernitet

En ny bok av Ken Wilber

Av Erland Lagerroth

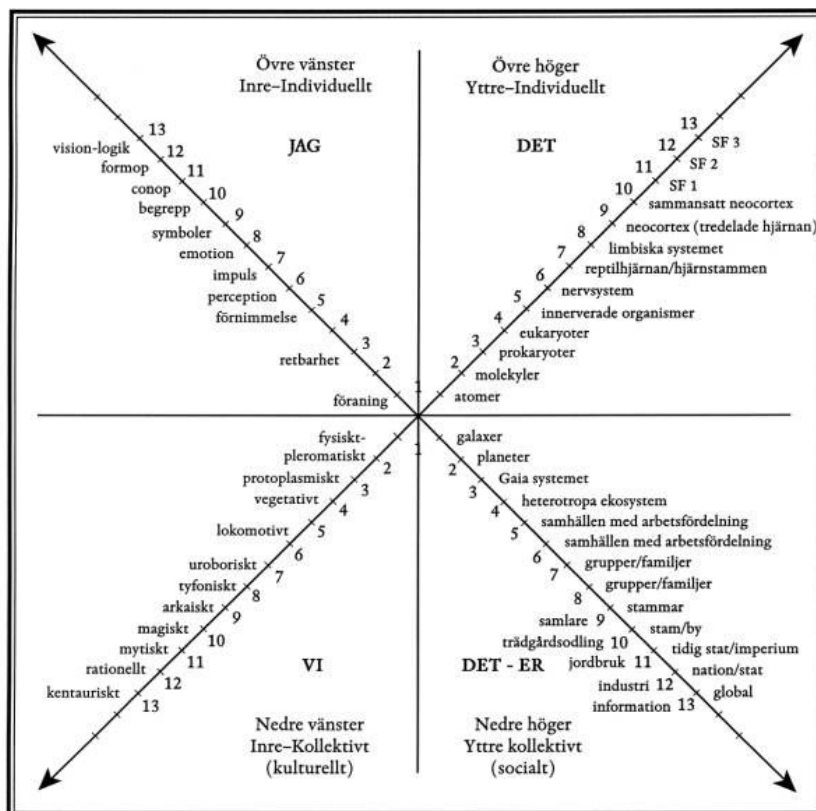
En passionerad tänkare. Det finns en holländsk bok om Ken Wilber från 1998, som heter *Thought as Passion*, Tänkandet som passion. Det är mitt i prick, och Wilber har också uttryckt sin förtjusning över titeln. Han är inte bara temperamentsfull utan verkligen passionerad. Det har, visar det sig, författaren till boken, Frank Visser, fått känna på.

Visser har sedan länge en hemsida som förr hette www.worldofkenwilber.com, men som numera, i enlighet med nyare signaler från Wilber, heter www.integralworld.net. Den är mycket innehållsrik – Visser har här lyckats fånga upp, som det tycks, nästan allt som har skrivits om Wilber, och det på många språk. Den överträffar nog Wilbers egna sidor www.kenwilber.com och www.wilber.shambala.com. Naturligt nog finns här inte bara hyllningsartiklar utan också kritik, inträngande, konstruktiv kritik.

Så mycket mer överraskande var det därför att Wilber i juni 2006 på nätet exploderade i ett våldsamt vredesutbrott mot sina kritiker i allmänhet och dem på Vissers hemsida i synnerhet; även mot den försiktiga kritik som Visser, Wilbers kanske mest hängivne fan, hade uttryckt (<http://www.kenwilber.com/blog/show/46>). Wilber hade helt enkelt fått nog, och i en orgie av självrättfärdighet demonstrerar han, med begagnande av de fulaste invektiven i amerikansk slang, hur långt under honom själv dessa kritiker står. Han ser sig själv som vilda västern-hjälten Wyatt Earp, ”a pretty fine chap”, som med högburet huvud rider in i solnedgången.

Kritikerna blev naturligtvis inte svaret skyldiga, och den lojale Frank Visser har förtecknat olika aktstycken i debatten (<http://www.integralworld.net/index.html?visser15.html>). Det hela är ett riktigt råkurr, men för råheten svarar Wilber själv. Vad skall man då säga om en filosof, en ”vishetslärare”, som betar sig så här? Svaret ligger såvitt jag förstår i titeln på Vissers bok: *Thought as Passion*. Vi har här en människa, som mer än de flesta är *passionerad*, och det också i fråga om reaktionen på kritik. Jämfört med honom är hans motståndare välartade och betar sig som det förväntas av vetenskapsmän. Men hur bleka är de inte jämfört med Wilber! Och vem har sagt att inte en sådan passion kan leda till insikter, som kan ge ny klarhet om vår situation i världen? I synnerhet när den kopplas till en lysande begåvning för att se och klargöra sammanhang i världen och tillvaron.

Kvadranter och nivåer. Den 3 oktober 2006 låg en ny bok av Wilber på bokhandelsdiskarna i USA: *Integral Spirituality. A Startling New Role for Religion in the Modern and Postmodern World.* (Integral Books). Wilber har en väldig produktion bakom sig (som jag till dels presenterat och diskuterat i min *Sökandet är vårt största äventyr* från 2003), och när han nu söker sig fram mot nya resultat, bygger han naturligtvis på vad han kommit fram till tidigare. För att visa hur världen är beskaffad ritade han upp en kvadrat och delade den in i fyra kvadranter, två till höger för det *yttre* och två till vänster för det *inre*. I båda fallen två, därför att här skiljs också mellan det *individuella* och det *kollektiva* (övre respektive nedre kvadranter). Kvadranterna introducerades i hans magnifika bok *Sex, Ecology, Spirituality* från 1995, men här återges de från den svenska översättningen av en av hans andra böcker, *En kortfattad historia om allting* (Caduceus 2003):

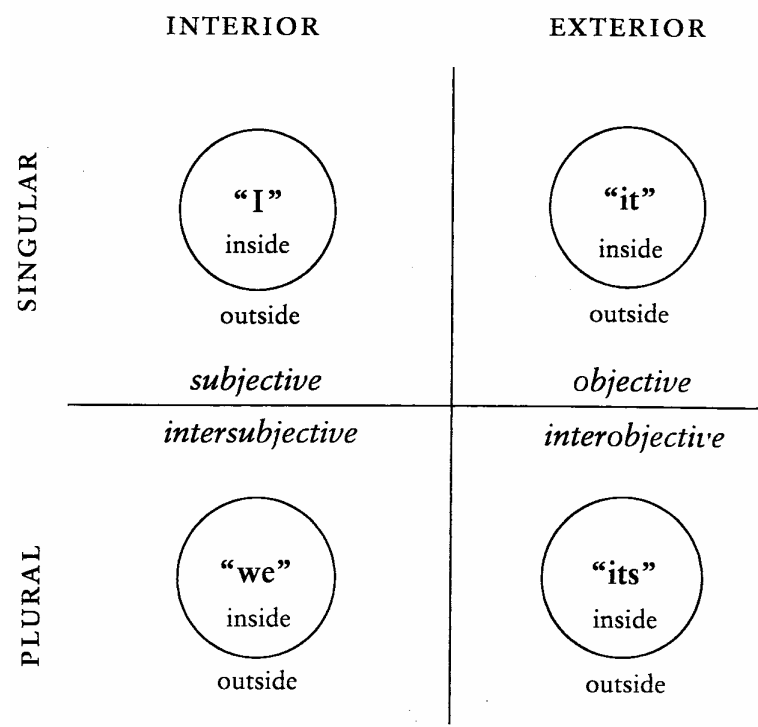

I varje kvadrant ritade han sedan en diagonal ut från centrum och avsatte på den de *nivåer* som han urskiljer i världen, i det yttre från atomen till hjärnbarken (SF 1-3 = strukturella funktioner i hjärnan för medvetandets högsta nivåer), i det inre från atomens förmåga att reagera på retningar till den mänskliga "visionslogik", som förmår se och förstå relationer, helheter, sammanhang. Motsvarande nivåer urskiljs i de nedre kvadranterna. Vad gäller *enbart människan* – individen och släktet – urskiljer Wilber 10 stadier av mognad och

förmåga, från magisk-animistisk via jagisk, mytisk, rationell, multikulturell till systemisk visionslogik och däröver, stadier gärna betecknade med olika färger (251, 259).

Genom denna överblick kan Wilber relatera de olika kvadranterna och nivåerna till varann, han kan *integrera* dem. Det hela blir till ett *integralt system*, alltsammans betecknat ”AQAL” = ”All quadrants, all levels”. För fullgod forskning begärs det att man skall ta hänsyn till alla kvadranter och nivåer (samt till ”tillstånd”, ”linjer” och ”typer”, ytterligare tre faktorer eller element i Wilbers världsbild). Alla kvadranter, alla dimensioner av verkligheten, är närvarande i varje ”händelse” och varje tolkning av denna, antingen man är medveten om det eller inte (144 f). Men att observera är att allt detta är en *karta* och inget *territorium*, en karta över medvetandets och tänkandets former (2). Och medvetandet är ingenting i sig självt, menar Wilber, bara en större eller mindre grad av tomhet eller öppenhet, där fenomenen framträder, ett slags torg (66, 68).

Perspektiv och zoner. I *Integral Spirituality* bygger Wilber nu för första gången vidare på dessa insikter och konstaterar att inom varje kvadrant ryms det två olika *perspektiv*, dels inifrån, dels utifrån. Ett jag i vänstra övre kvadranten, som mediterar, upplever sig själv inifrån, dels utifrån. Ett jag i vänstra övre kvadranten, som mediterar, upplever sig själv inifrån, men det är också möjligt att se detta jag utifrån och begrunda hans sätt att fungera. Och den springande punkten är att den som upplever sig själv inifrån inte samtidigt kan se sig själv utifrån. En mediterande kan sitta på sin matta i decennier och aldrig förstå något om sin egen andliga utvecklingsnivå och sitt förhållande till de andra kvadranterna.

Men man kan inte bara betrakta saker och ting från de olika perspektiven, man kan också *handla* inom dem, och de involverar därför också grundläggande *metodologier* från fenomenologi till hermeneutik och systemteori. Och varje perspektiv med dess handlingar och regelverk (*injunctios*) frambringar en värld av fenomen, ett "världsrum" med en horisont. Summan av ett perspektiv med dess handlingar, normer och livsvärld kallar Wilber för en *hori-zon* eller bara *zon*. Perspektiv och metodologier är begrepp inom ramen för en zon.

Frågan är då hur dessa åtta zoner är relaterade till varann. Det är ämnet för boken, skriver Wilber, det och vad det hela har att göra med religion i modernitetens och postmodernitetens värld. Och han gör anspråk på att ha skapat ett nytt sätt att se på metafysiken, som i själva verket är "post-metafysiskt", och som "ersätter *varseblivningar* med *perspektiv* och på så sätt omdefinierar den manifesta världen till en värld av perspektiv, inte av ting eller händelser eller strukturer [...], därför att alla dessa är perspektiv innan de är något annat och kan inte realiseras [...] utan att man först anlägger ett perspektiv" (42). Till detta skall jag återkomma.

Andlig visdom, modernitet och postmodernitet. Därmed är Wilber inne på vad han kallar "de stora visdomstraditionerna" i hinduism, buddhism, kristendom, islam etc. och dessas förhållande till modernitet och postmodernitet. Dessa traditioner, "tunga av metafysik", har alltid legat Wilber om hjärtat, men han är nu klar över att "deras otroligt viktiga sanningar inte lätt kan motstå kritiken från vare sig moderniteten eller postmoderniteten". Moderniteten krävde dem på empiriska, objektiva bevis, men eftersom de var oförmögna till detta, blev de tillbakavisade; "moderniteten förkastade det premoderna helt och hållet".

"Men det betydde inte så mycket, därför att postmoderniteten förkastade båda. Den viktiga sanning som de postmodernistiska kunskapsteorierna nådde fram till är att alla *varseblivningar* i själva verket är perspektiv, och *alla perspektiv hör hemma i samfälligheter och kulturer.*" (42 f)

Med hjälp av sina kvadranter kan Wilber nu ytterligare belysa detta. Moderniteten fokuserade på den objektiva existensen av yttre förhållanden i de två kvadranterna till höger och kunde där frambringa ett vetande, som på det området fullkomligt blåste bort de gamla traditionerna. "Under denna moderna slakt för traditionerna så illa, att de nästan försvann från scenen för den seriösa intelligentian överallt i den moderna västvärlden."

Postmoderniteten däremot fokuserade på den nedre vänstra kvadranten "av intersubjektiv sanning och den sociala konstruktionen av verkligheten". Den var en blind fläck inte bara för traditionerna utan också för moderniteten. Men alla subjekt hör hemma i ett kulturellt och samhällsligt sammanhang, fastän de inte är medvetna om det. En man från Tibet på 1300-

talet, som mediterar, sägs det, tror att han har att göra med givna realiteter, tidlösa sanningar, men dessa är i själva verket i hög grad (om också inte helt) kulturellt formade.

De premoderna visdomstraditionerna var helt enkelt inte medvetna om de tre kvadranterna utöver den övre vänstra, och de blev därför på dessa områden ett lätt byte för moderniteten och postmoderniteten. ”Men det fanns ett område som de stora traditionerna alltfjämt är specialiserade på, ett område glömt, ignorerat och ibland rentav undertryckt av moderniteten och postmoderniteten, och det var *det inre av det individuella* – den övre vänstra kvadranten med alla dess tillstånd och nivåer av medvetande, varseblivning och andliga upplevelser.” ”Men”, försätter Wilber, ”genom att infoga de stora visdomstraditionerna i ett integralt ramverk [kvadranterna] [...] kan deras varaktiga insikter räddas i anmärkningsvärd grad.”

En sådan ”integral metodologisk pluralism” finner alltså plats för premoderna, moderna och postmoderna sanningar i ett integralt ramverk, inte av slutsatser, utan av ”perspektiv och metodologier” och ”utan de metafysiska system, som inte skulle överleva kritiken från modernister och postmodernister, element som, visar det sig, de ändå inte behöver” (jfr nedan). Därför kan Wilber kalla sin lösning för ”Integral post-metafysik”, något som också är rubriken på de täta och centrala sidor som refererats i det närmast föregående (42-49). Alltså en filosofi efter metafysiken, byggd på de fyra kvadranterna och deras nivåer, som låter oss sätta allt i relation till allt.

”Integral post-metafysik”. Därmed har Wilber på sätt och vis nått fram till sina viktigaste resultat – och ändå är mindre än en sjättedel av boken avverkad. Vad han gör i fortsättningen är att närmare begrunda de olika kvadranterna, varvid den vänstra övre ägnas fem kapitel (2-6) och den vänstra nedre och de två till höger var sitt (”A Miracle Called ’We’” respektive ”The World of the Terribly Obvious”). Alla är mycket lärorika, och man förstår hur lite man tidigare egentligen förstått av detta. Därtill kommer ett kapitel om religion och ett om ”Integral Life Practice”.

Men det återstår också tre ”appendix” på tillsammans 90 sidor. De är inga obetydliga bihang utan nära nog höjdpunkter i boken. Och de är alla en fortsättning och utbyggnad av de mäktiga sidorna om ”Integral Post-Metaphysics”, som just behandlats. Det är därför naturligt att nu fortsätta med dem.

I det första ”bihanget” visar Wilber hur man i tre steg kan komplettera de gamlas visdom med modernitetens vetenskap liksom med postmodernitetens insikt att alla iakttagelser hör hemma inom ramen för en viss kultur. De stora visdomstraditionerna, menar Wilber alltså, visste inget om de tre kvadranterna utanför jagupplevelsen, men när moderniteten och postmoderniteten ignorerade eller förnekade denna gamla visdom, kastade de ut barnet med

badvattnet. Genom den överblick, som de fyra kvadranterna med deras olika nivåer möjliggör, är det nu möjligt att erkänna och inkorporera det bästa av det premoderna, moderna och postmoderna (226).

Det andra och längsta appendixet bär samma rubrik som de tunga sidor som nyss avhandlats: "Integral Post-Metaphysics". Här löper Wilber linan ut med lärdomarna från postmoderniteten och kombinerar dem med sina kvadranter och nivåer. Resultatet blir att ett fenomen bara existerar på den nivå, inom ramen för det perspektiv, som en iakttagare förmår anlägga. En "primitiv" människa på en magisk eller "jagisk" eller mytisk nivå kan inte uppfatta sådana fenomen som atomer eller ekologiska system, de "existerar" inte på sådana "kosmiska adresser". Dessa nivåer i människans kunskapsförmåga är grundläggande i Wilbers filosofi, men han är klar över att det är fråga om mognadsprocesser och gradvisa övergångar.

På liknande sätt finns det inget fixt centrum, ingen grundläggande nivå i universum. Och han erinrar om en gammal myt om vad världen ytterst vilar på, som han begagnat sig av tidigare: "Det är sköldpaddor hela vägen ner". Men sedan tar han allt detta till intäkt på att det "inte finns någon på förhand given värld, som existerar oberoende av allt iakttagande av den. [...] Såvitt vi vet eller kan veta är den manifesta världen gjord av förnimmande varelser med perspektiv, inte [av] ting med egenskaper eller subjekt med varseblivning [...]" (255)

På samma sätt är de fyra kvadranterna härovan, heter det, "inte en karta över 'den verkliga världen', därför att det finns ingen 'verklig värld' – det finns ingen på förhand given värld, som väntar på att bli iakttagen, bara perspektiv som öppnar sig och väntar på att ageras fram" (256). "'Rena fysiska objekt' existerar inte. Den 'fysikaliska världen' är inte en varseblivning utan en tolkning [...] det finns bara en serie av världar som uppstår med olika nivåer av medvetande" (260). Det är därför Wilber nu anser sig kunna lämna metafysiken bakom sig.

Detta låter ängslande, i varje fall för mig. Rimligare ter det sig då, när Wilber förklarar, att det inte finns något himmelrike däruppe, utan sådana "riken" är knutna till jagets, medvetandets, kunskapens, nivåer (272).

Postmoderniteten som segrare. I det tredje appendixet "The Myth of the Given Lives On..." kulminerar Wilbers nya anslutning till postmoderniteten. Det har, sägs det, rasat ett stort krig i humaniora mellan "subjektivisterna" och "intersubjektivisterna", ett krig som de senare, dvs postmodernisterna vunnit. Som vanligt offerar Wilber inte mycket på begreppsutredningar, men på fyra sidor pressar han faktiskt in en koncis och givande presentation av postmoderniteten och dess företrädare (278-281).

Förlorare i "kriget", sägs det, är inte bara modernismen och dess naturvetenskap utan också "det nya paradigmet" i humaniora "från Capra till Chopra". Alla dessa har, menar

Wilber, förlitat sig på ”myten om det givna”, ”subjektets filosofi” och ”monologisk metodologi”. ”Intersubjektivisterna regerar humanioras andra kultur [postmoderniteten]”, heter det, och ”alla andliga studier har blivit avförda från varje seriöst akademiskt studium” (283, jfr 45 ff).

Till yttermera visso låter Wilber en hel rad böcker från ”det nya paradigmet” löpa gatlopp (284-299), fast han inledningsvis konstaterat att dessa böcker kännetecknas av ”otroligt sofistikerade grepp” (282). Någon räddning, liknande den för det andliga, ställs inte i utsikt. (På s 175 konstateras dock att systemteorin inte är felaktig, bara partiell, vilket är ett rimligare omdöme. På sin gravsten vill Wilber själv ha skrivet: ”He was true but partial”). På det sättet kan Wilber effektivt befria sig från konkurrerande nytänkare (samtidigt som han ändå har den goda smaken att ”välsigna” dem (284). Men kanske kan också deras ”varaktiga insikter räddas i anmärkningsvärd grad”.

Relativism och dialektik. Vad skall man då säga om allt detta? För mig tycks det som om Wilber för nära och för långt har följt postmodernisterna, de postmodernister som han 1998 hade en blodig uppgörelse med i *The Marriage of Sense and Soul* (34 f, 119 f, 134 ff, 140 f etc.). Han talar om att moderniteten och postmoderniteten kastar ut barnet med badvattnet, men med det menar han att de förnekar den andlighet, som ligger honom själv om hjärtat (Wilber 2006, s 226). När han nu kastar sig i armarna på postmoderniteten, kastar han själv ut barnet med badvattnet. För därmed hamnar han i total relativism eller nära en sådan.

Det finns inget givet, ingen botten att stå på, allt är ”*absolut relativt* till allt annat”, menar han. Det enda man har att hålla sig till är ”den kosmiska adressen”, d v s kvadrant, nivå och perspektiv. ”Man måste ange den Kosmiska lokaliseringen av både iakttagaren och det iakttagna för att syssla med någonting annat än metafysik.” (254 f, 257) Men med denna ”adress” kan man enligt Wilber nå fastare mark och därtill undgå metafysiken.

Detta är i och för sig väl tänkt, och man kan förstå att han med dessa adresser ändå tycker sig ha funnit någonting att stå på. Men de har förlött honom att förneka existensen av yttervärlden, vilket inte alls är någon nödvändig följd. Därmed tycker han sig visserligen nå ett andra mål, att avskaffa metafysiken – var kommer världen ifrån? – men slutsatsen behöver inte vara riktig för det. Metafysiken kommer vi ändå inte ifrån, menar en kritiker, som anser att Wilber har missförstått Derrida (<http://www.integralworld.net/index.html?desilet.html>).

Här skulle jag vilja fälla in en gammal tentamenshistoria om den svenske filosofen Christopher Jacob Boström, som med sin ”rationella idealism” behärskade den svenska filosofin under mitten av 1800-talet. Tentamensfrågan löd: ”Den där kakelugnen, befinner den sig utom kandidaten eller inom?” Och svaret för att få godkänd skulle vara: ”Inom”. Wilber

opererar nära det svaret. Själv tycker jag att kakelugnen visserligen befinner sig inom kandidaten men dessförinnan och alltså också utom honom. Alltså både-och. Förutsättningen för människans värld, för allt som vi ägnar oss åt, är existensen av den fysiska världen, inklusive oss själva. Dessförutan intet. Detta är utgångspunkten, och målet är förståelsen av världen och oss själva.

Den litterära hermeneutiken, tolkning av texter, kan här vara lärorik. För det första kan man i den lära sig, att en tolkning inte kan sägas vara sann utan bara *adekvat* och *giltig*, adekvat för den givna texten och giltig i förhållande till vad som är känt. Det är begrepp som passar som hand i handske för Wilbers ”perspektivism”.

Det är frestande säga att allt är tolkning, och man tycks då vara nära total relativism. Men då har man inte insett att texten inte bara är *utgångspunkt* utan också *mål*. Varje tolkning måste i en feedback-operation alltid till sist *kontrolleras mot texten* – om den verkligen skall vara en tolkning och inte bara fria fantasier utifrån texten. I den finns det *korrektiv*, som förhindrar total relativism.

Finns det ett sådant korrektiv också i fråga om tolkning av världen? Jag tror det. Wilber har alltså en lust att upplösa den fysiska världen i perspektiv på den, men samtidigt förklarar han att materien inte är bottenivån för varandets spektrum utan *den yttre dimensionen av varje nivå* (261). Den tycks då ha en ganska säkerställd existens. Själv menar jag att det är här det yttersta korrektivet ligger.

Ontologins och kunskapsteorins fundamentala förutsättningar är, såvitt jag förstår, att det finns en värld och samtidigt iakttagare av denna värld. Det hela måste då bli ett spel mellan dessa två, en dialog, en dialektisk process. Men eftersom iakttagarna har mycket skiftande förmåga, blir det också ett spel mellan dessa. Som få andra har Wilber förstått denna dialektiska process, men det har (för)lett honom att tillika avskaffa världen, och då har han varit för snabb i vändningarna, gått ett steg för långt. Hans ”post-metafysik” håller inte.

Nivåer av Gud. Men hur förhåller det sig då med religionen och Gud, problem som engagerar Wilber. Han lanserar här en tanke som det är svårt att inte ansluta sig till, nämligen att vi på detta område gör oss skyldiga till att *föväxla en nivå i en ”linje” med denna linje själv*. Nivåer är alltså de stadier, som Wilber avsetter på diagonalerna i sin kvadrant, i människans och mänsklighetens fall stadier av mognad och kunskapsförmåga. Med ”linjer” (ordet tycks inte så väl valt) menar han snarast ämnesområden, och religion är ett sådant (andra är kognitiva, moraliska, emotionella, estetiska, psykosexuella ”linjer”; 23 f, 183 f).

Föväxlingen innebär att man identifierar en ”linje” med *en viss nivå* i dess utveckling, och för religionens del är det fråga om primitiva nivåer, där Gud uppfattas som hämnare,

krigsherre, snäll farbror i himlen eller liknande. Vetenskapen, upplysningen, moderniteten och postmoderniteten har alla gjort sig skyldiga till detta misstag men också de flesta (?) av dem som bekänner sig till en religion. Följderna har blivit förödande för det religiösa livet. ”Med början ungefär vid upplysningen *undertryckte* den intellektuella traditionen i väst aktivt varje högre nivå av dess egen andliga intelligens. [...] hela ’Guds död’-rörelsen betydde [bara] *den mytiska Gudens död* [...]” (183). Men liksom andra ”linjer” sträcker sig religionen över alla nivåer. (184 f, 192 f) ”För att säga det rätt”, skriver Wilber, ”finns det nivåer av Gud” (266).

Och just detta blir religionens stora fördel, den som i enlighet med bokens undertitel kan ge den en ny roll i dagens värld. Rollen, nämligen att kunna fungera som ”transportband” för mänskligheten från primitiva nivåer till de mest utvecklade. Av flera skäl är religionen det enda mänskliga företag som kan göra detta, menar han. För det första är världens religioner ett stort förvaringsrum för de myter som aldrig kan återskapas i dag. Och det mytiska stadiet kommer vi aldrig ifrån, därför att varje individ föds på ruta ett. Religionen kan ge legitimitet åt dessa föreställningar, samtidigt som den kan sanktionera högre stadier och därmed hjälpa människor från det ena stadiet till det andra. Under förutsättning dock, att både vetenskap och religion upphör med sin epidemiska fixering vid den mytiska nivån i den andliga utvecklingen. (192 f)

Här erinrar jag mig en historia, som f d ärkebiskop K G Hammar återberättat från sin studietid i Lund. ”Om någon frågar er om ni tror på Gud, dröj med svaret tills ni fått veta vad frågaren menar med ’Gud’.” Vi var unga nyblivna teologie studeranden vid 1960-talets början i Lund, och vi hade varit samlade en kväll tillsammans med Gustaf Aulén, tidigare professor i Lund och biskop i Strängnäs, men då som 90-åring fortfarande aktiv som teolog. Vi var nog rätt förvirrade tills Aulén förklarar närmare: ’För när ni hört det svarar ni säkert nej.’” (Svenska Dagbladet 27.10 2002) (Tilläggas kan att jag själv sedan 1969 har förmånen att bo i ett hus i Lund byggt av Aulén!)

Men hur skall man då närmare bestämt se på Gud i detta sammanhang? Där är Wilber möjligen något lättsinnig. För med en ”integral post-metafysik”, menar han, blir frågor om andliga realiteter inte konstigare än frågor om andra realiteter. Problemet för många andliga realiteter (som patriarkatets Jehova och ”himmelriket”) är att de existerar på varandets och vetandets lägre nivåer, och därför med rätta ifrågasätts på högre. Men högre nivåer har sina egna andliga realiteter, och därmed upplöses, menar Wilber, ”helt enkelt problemet att bevisa Guds existens” (262, 265 f). Gud finns på olika nivåer, inom olika perspektiv, så enkelt är det.

Ja, kan man tillägga, inom ramen för medvetandet. Men är det tillräckligt? Tydligtvis är det så för Wilber, och han slutar huvudtexten i sin bok med en lovsång till ”Guds strålande

anlete [...] det ultimata Du [...] hela det manifesta universum [som] är Gud i tredje person” (208 ff, jfr 159 f).

Den stora överblicken. På samma sida manar Ken Wilber oss att se på världen och tillvaron från 50.000 fots höjd för att på så sätt kunna nå fram till ”integral pluralism”, en som alltså inkluderar alla kvadranter, nivåer, tillstånd, linjer och typer. Det är en sådan överblick han själv menar sig ha uppnått, och den har gjort honom till distinktionernas och systematikens mästare, till ”generalist” – på gott och ont. ”Om jag för ögonblicket får tala i enkla, orienterande generaliseranden”, skriver han på ett ställe (191) – men just detta gör han hela tiden och erkänner det också: ”Allt det föregående görs i de mest allmänna orienterande generaliseringar” (269). Och på ett annat ställe, om de olika nivåerna: ”Följande lista är avsedd att vara ytterst schematisk och generaliserad [...] och inte avsedd att vara exakt i alla detaljer” (258). Wilber är helt visst inte alltid exakt, och som den som menar sig kunna överblicka världen och tillvaron går han snabbt fram, ibland säkert för snabbt.

Det är priset, men mig tycks det vara värt priset. Wilber är inte detaljernas och nyansernas man, ingen pedant, men vi har länge haft en stark övervikt för denna typ av forskare, och jag tror att det just nu är tänkare av Wilbers slag som bäst kan föra världen och vetandet framåt. Men denne ”ärkegeneralist” får naturligtvis finna sig i att bli utsatt för kritik från specialisterna – något han tydligen har svårt att acceptera.